

TÁTRAI TÜNDE–JUHÁSZ PÉTER

A közbeszerzés piaci fejlettségének és hatékonyságának megítélése Magyarországon

A magyar közbeszerzés hatékonyságnövelésének kulcsa a piaci szereplők szerint 2009 óta a közbeszerzési kultúra fejlesztése és a korrupció visszaszorítása, nem pedig a közbeszerzési szabályozás megváltoztatása. Az öt alkalommal is megismételt kérdőíves felmérésünk alapján a hatékonyság megítélésének kulcsa az eljárások időigényének, a közbeszerzés rugalmasságának és kockázatának mértéke, ám a piac eleve elfogad valamilyen hatékonysági elmaradást a versenypiachoz képest. A szabályozás megfelelőségét ugyanakkor a szereplők nem külső mércékhez viszonyítva, hanem elsősorban az elért eredmények tükrében ítélik meg. A közbeszerzési piaci fejlettség mérésére *Telgen és szerzőtársai* [2007] hétszintű modellje alapján a 4. (közepes) szint azonosítható, ahol a közbeszerzési funkció fő kérdése arra tevődik át, hogy a közbeszerző tudja-e igazolni, hogy jól végzi a munkáját, azaz a szükséges tételeket a legjobb ár–érték arányban szerezte be, és a folyamat során nem történt visszaélés. Journal of Economic Literature (JEL) kód: H57.

A magyar közbeszerzési piac Magyarország 2004. évi uniós csatlakozása óta folyamatosan követi az európai trendeket, és igyekszik alkalmassá válni az uniós források fogadására. A piac jellegzetességei szoros kapcsolatban vannak azzal a gazdasági környezettel, amelyben a közpénzköltés szabályai szigorúak, és az ajánlatkérőknek erősen központosított és ellenőrzött rendszerben kell dolgozniuk. Kutatásunk kiindulópontja a verseny biztosítását vizsgáló *Tátrai* [2009] magyar piacot lefedő munkája. Célunk az elmúlt több mint egy évtized közbeszerzési piaci változásainak feltárása, a piaci fejlettséggel és hatékonysággal kapcsolatos érintetti vélemények megismerése. A 2009–2021 közötti időszakot az elektronikus közbeszerzés bevezetése mellett két teljesen új közbeszerzési törvény (2011. évi CVII. számú törvény és 2015. évi CXLIII. számú törvény) hatálybaléptetése, valamint számos új intézmény és ellenőrzési tevékenység bevezetése jellemezte. Éppen ezért a közbeszerzési piac fejlettségi szintjének vizsgálatához szükség van a szakirodalmi alapok ismerete mellett

Tátrai Tünde egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem (e-mail: tunde.tatrai@uni-corvinus.hu).

Juhász Péter egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem (e-mail: peter.juhasz@uni-corvinus.hu).

A kézirat első változata 2024. január 12-én érkezett szerkesztőségünkbe.

DOI: <https://doi.org/10.18414/KSZ.2024.4.444>

a napi folyamatokra rálátó piaci szereplők véleményének vizsgálatára is. A piaci szereplők érzékelésének változása, véleményének a 2009-es helyzethez viszonyított alakulása segíti annak megértését, hogy mit várnak az érintettek a közbeszerzéstől, mitől tekintik azt hatékonynak, valamint mi a kapcsolat a piaci kultúra, az etikus viselkedés és a piac fejlettsége között.

Cikkünk a szakirodalmi áttekintést követően öt adatfelvétel eredményeinek legfontosabb összefüggéseit közli, majd összegzi a kutatás elsődleges következtetéseit, azonosítva a közbeszerzési piac fejlettségi szintjét is.

Szakirodalmi áttekintés

Az elmúlt 20 évben a szakirodalom legtöbbit a közbeszerzés etikai kérdéseivel, az innovációval, a kis- és középvállalatok támogatásával és a fenntartható kérdésekhez kapcsolódó problémák kutatásával foglalkozott a közbeszerzés kapcsán (*Rejeb és szerzőtársai* [2023]). *Rejeb és szerzőtársai* [2024] más csoportosítással a zöldközbeszerzést, a korrupciót, a kis- és középvállalatok szereplésének kutatását, az elektronikus közbeszerzést, az innovációt, a szociális szempontok mint munkaügyi előírások alkalmazását, továbbá a szolgáltatásbeszerzéseket azonosította jellegzetes témaként az elmúlt két évtized kutatásai alapján.

A közbeszerzési versennyel foglalkozó átfogó kutatások keretében (*Erridge–Nondi* [1994], *Caldwell és szerzőtársai* [2005], *Anderson és szerzőtársai* [2011], *Tas* [2020], *McCue és szerzőtársai* [2021]) a verseny biztosítása és a hatékonyság más szempontból is felmerül. A korrupcióval összefüggő adatelemzések közvetlen módon érintik a nem etikus magatartásformák piaci versenyre gyakorolt hatását (*Bauhr és szerzőtársai* [2020], *Fazekas–Sanchez* [2021], *Soylu és szerzőtársai* [2022]). Számos kutató vizsgálta a beszerzések árait és az eljárásokkal kapcsolatos egyéb összefüggéseket, amelyek áttételesen a közbeszerzés hatékonyságát is érintik (*Plaček és szerzőtársai* [2019], *Tátrai és szerzőtársai* [2023]). Az innovációkutatásban szintén számos kutató kitér az innováció és a verseny szerepére (*Tammi és szerzőtársai* [2020]), de a fenntarthatóság vizsgálata során is van lehetőség a téma összekapcsolására az elérhető megtakarítások vizsgálatával (*Džupka és szerzőtársai* [2020]). Jól elkülöníthető csoportot képeznek a közbeszerzési teljesítménnyel, az értékteremtéssel kapcsolatos vizsgálatok, amelyek áttételesen szintén foglalkoznak a közbeszerzés hatékonyságával és a verseny témakörével (*Chiappinelli* [2020], *Flynn* [2018], *Muñoz-García-Vila* [2019]).

A kelet-közép-európai régióban aktív közbeszerzés-kutatás zajlik. A kutatók jellemzően a nemzeti közbeszerzési adatok kapcsán vizsgálják a versenyt (*Ochrana–Pavel* [2013], *Nemec és szerzőtársai* [2020]). Témánkhöz kapcsolódik *Grega és szerzőtársai* [2019] kutatása, amelyben a közbeszerzési hatékonyság hiányát okozó két fő tényezőként a túlzott bürokráciát és a korrupció vagy más etikai hiányosságok megjelenését azonosították.

A rendelkezésünkre álló hivatalos európai uniós adatokat alapul véve a belső piaci eredménytábla (*EC* [2022]) adatai is számos olyan indikátort tartalmaznak, amelyek valamilyen módon a közbeszerzési versenyt, annak hatékonyságát, az egyes

tagállamok közötti különbségeket mutatják. Ezek közül a verseny biztosításához szorosan kapcsolódik az egy ajánlattevős eljárások számának, az eljárások hosszának, a nem ár alapú értékelési szempontot alkalmazó eljárások arányának vizsgálata. Az indikátorok közül kiemelkedik az eljárások hosszával kapcsolatos kutatási terület, amelyet számos kutató gazdagított a rendelkezésre álló európai adatok alapján (*Prier és szerzőtársai* [2021], *Plaček és szerzőtársai* [2020]). Az európai közbeszerzési versenyhez kapcsolódó vizsgálatok mellett a nemzetközi szakirodalom általános értelemben sokat foglalkozik a fejlődő országok közbeszerzéseinek jellegzetességeivel, a verseny biztosításával, a közbeszerzési politika eszközként történő alkalmazásával is.

Hunja [2003] már a 2000-es évek elején felhívta a figyelmet a fejlődő országok esetében a közbeszerzési hatékonysági szempont elérésének ellentmondásosságára. Ez magában foglalja például az ajánlattevők jogorvoslati jogának megerősítését (amelynek korlátozása akár kevésbé hatékony közbeszerzéshez vezethet), miközben valójában biztosít arra lehetőséget, hogy a piaci szereplők képesek legyenek érdekeiket érvényesíteni. Ebben a tekintetben a kihívást a megfelelő egyensúly elérése jelenti, hogy a végrehajtási mechanizmusok ne váljanak annyira nehézkessé, hogy az már a rendszer hatékonyságát is érdemben csökkentse.

A fejlődő országok közbeszerzési piaci vonatkozásában *Falvey és szerzőtársai* [2008] elsősorban azt a jellegzetességet emeli ki, hogy versenypolitikájukban ezek az országok sokkal inkább befelé fordulnak, és a helyi vállalkozásokra koncentrálnak. *Kattel-Lember* [2010] amellett foglal állást, hogy a fejlődő országok négy stratégia közül választhatnak a közbeszerzés tervezése és végrehajtása során a gazdasági fejlődés és felzárkózás összefüggésében. 1. Az első lehetőség az átlátható, megkülönböztetésmentes és szabad verseny hatását mint az innováció és a közbeszerzés előmozdításának egyetlen módját helyezi középpontba. 2. A második lehetőség a protekcionizmus eszméin alapul, kizárva a versenyt a közbeszerzési piacról. A harmadik és negyedik lehetőség az innováció és a verseny biztosításán alapul, a kettő között a különbség az, hogy az egyik esetben 3. szakpolitikai gyengeségek és adminisztratív kapacitásbeli hiányosságok miatt valójában koncepció nélkül történik a *learning-by-doing* folyamat. Ezzel szemben a másik esetben 4. versenyképesebb piacról van szó, ahol szakpolitika-alkotási hiányosságok nehezítik a fejlődést. Mindegyik stratégiai alternatíva versenyre gyakorolt hatása függ a meglévő piaci versenyképességtől, amely a fejlődő országokban nagymértékben különbözhet. Nem lehet tehát egységesen megítélni, hogy mennyire sikeres a közbeszerzési szempontból rövidebb múlttal rendelkező országokban alkalmazott közbeszerzési politika, hiszen az államok adottságai és lehetőségei is nagymértékben különböznek.

A közbeszerzési piac fejlettségét azonban lehet más mércével is mérni. A közbeszerzési piaci fejlettség mérésére *Telgen és szerzőtársai* [2007] modellje a legelterjedtebb a közbeszerzési piacon. A fejlettség megítéléséhez – különösen a fejlődő országok számára – ezt érdemes alapul venni. A hétlépcsős modell értelmében az egyes fejlettségi szintek az alábbi feltételeknek felelnek meg.

1. *Az áruk és szolgáltatások beszerzése és szállítása*, amelynek középpontjában az áll, hogy a felhasználók által igényelt dolgokat a megfelelő mennyiségben a megfelelő időben a megfelelő helyen szerezzék be.

2. Ezt követően a *jogszabályoknak/szabályozásnak való megfelelés* válik a fő kérdéssé a visszaélések és a korrupció megelőzése érdekében.

3. A *közpénzek hatékony felhasználásával* kapcsolatban a hangsúly arra helyeződik át, hogy ne költsenek többet a szükségesnél, vagy hogy egy meghatározott összegért a legtöbbet kapják.

4. Az *elszámoltathatósággal* kapcsolatban a közbeszerzési funkció fő kérdése arra tevődik át, hogy a közbeszerző meg tudja magyarázni (a jogalkotónak, a nyilvánoságnak, a sajtónak stb.), hogy jól végzi a munkáját: a szükséges tételeket a legjobb ár-érték arányban szerezte be, és a folyamat során nem történt visszaélés.

5. Az *ár-érték arányt* tekintve nemcsak a költségek (vagy a költségek és a minőség közti átváltás) a fontosak, hanem az is, hogy a beszerzett tételek és szolgáltatások milyen értékkel járulnak hozzá a szervezet működéséhez.

6. A közbeszerzési funkció a szélesebb körű *kormányzati célok elérésének politikai eszközeként* már a közszféra szervezetének céljaihoz is hozzájárul.

7. A szélesebb körű *kormányzati célkitűzések megvalósítását* tekintve a közbeszerzés vezető szerepet játszik a gazdasági/társadalmi változásokban, és teljes felelősséggel tartozik a szakpolitikai tárgy megvalósításáért.

A hétszintű modell arra alkalmas, hogy a piaci szereplők véleménye alapján azonosítani lehessen, mi az, amit a legfontosabbnak tartanak a közbeszerzési piacon, milyen céloknak kell a közbeszerzésnek megfelelni annak érdekében, hogy azonosítani lehessen, milyen fejlettségi szinten áll az ország. Előbbi kérdések megválaszolására jelen cikkben a későbbiekben kísérletet teszünk.

Módszertan

A közbeszerzési piaci verseny hazai problémái között 15 éve – kérdőíves kutatás és a rendelkezésre álló nyilvános adatok alapján – *Tátrai* [2009] még az informatikai támogatás és transzparencia hiányát, a szervezetrendszer fejletlenségét, az előkészítés során a kommunikáció hiányát, továbbá a magas jogorvoslati hajlandóságot emelte ki. Jelen cikk a 2009-ben közzétett kérdőíves kutatás négyszeri megismétlését követően 2021-ig foglalja össze a piaci szereplők válaszai alapján levonható következtetéseket, különös figyelemmel a piac fejlettségére és hatékonyságára. Az átfogott 12 év alatt a kötelező közbeszerzés bevezetésével az informatikai támogatás teljes körűvé vált, az előkészítés során lehetőség van előzetes piaci konzultációt folytatni, miközben a jogorvoslati díjak bevezetésével a jogorvoslati hajlandóság csökkent. Ennek megfelelően több mint egy évtizedes változást lehet nyomon követni a kutatási adatok alapján, és levonhatjuk a következtetéseket, hogy hol tart a magyar közbeszerzés.

A vizsgálat alapja kérdőíves kutatás, amely a közbeszerzési piac szereplői számára készült, a korábbival azonos kérdéseket tartalmaz. A kérdőív szakmai tartalma miatt csak olyan kitöltő számára releváns, aki ismeri a szakkifejezéseket, eljárási szabályokat és a közbeszerzési piac működését. Ezért a kérdőívet a piacon aktív szakmai és nonprofit szervezetek kapták meg, amelyek kiküldték őket saját tagjaiknak.

A kiküldés során kérés volt, hogy amennyiben lehetséges, a kitöltő küldje tovább kollégáinak, így áttételesen lényegesen több érintetthez jutott el a kérdőív. Tekintettel a kérdőív hosszára, közbeszerzési nyelvezetére és komplexebb kérdéseire, a cél a legalább 100 teljesen kitöltött kérdőív megszerzése volt.

A minta

Az adatbázis öt online kérdőív eredményeit összegzi. Az egyes felméréseket 2009, 2011, 2013, 2018 és 2021 során bonyolítottuk le. Az 1. táblázat a piacon betöltött szerep szerinti megoszlást mutatja.

1. táblázat

A minta megoszlása a válaszadó piacon betöltött szerepe szerint

Piaci szerep	2009	2011	2013	2018	2021	Összesen
Ajánlatkérő klasszikus	36	37	44	44	42	203
Ajánlatkérő közszolgáltató	21	12	7	8	12	60
Ajánlattevő	34	39	33	21	21	148
Jogalkotó	0	4	2	3	3	12
Tanácsadó	7	6	14	15	15	57
Összes érvényes	98	98	100	91	93	480
Összes érvénytelen	6	8	4	9	8	35
Összesen	104	106	104	100	101	515

Bár a minta elemszáma egyes évekre nézve egyenletes, a piaci szerep szerinti összetétel-szerkezet lényegesen változott. Ez megnehezíti az adatok feldolgozását, hiszen az évenkénti átlagok eltérése a piac időbeli változásán túl a válaszadók eltérő piaci szerepe miatt is mutathat eltéréseket. Ráadásul egyes csoportok igen kis elemszámot mutatnak, ami ronthatja a statisztikák megbízhatóságát. Éppen ezért a klasszikus és a közszolgáltató ajánlatkérőket, valamint a tanácsadókat és jogalkotókat egy-egy közös kategóriába is besoroltuk (2. táblázat).

2. táblázat

A minta megoszlása összevont szerepek szerint (százalék)

Piaci szerep	2009	2011	2013	2018	2021
Ajánlattevő	34,7	39,8	33,0	23,1	22,6
Jogalkotó, tanácsadó	7,1	10,2	16,0	19,8	19,4
Ajánlatkérő	58,2	50,0	51,0	57,1	58,1

A kérdőív a legtöbb kérdésnél az első alkalommal 1–5-ös Likert-skálát alkalmazott, ami az összevethetőség érdekében a későbbiekben is megmaradt. Ugyanakkor

a szakirodalomban vita van arról, hogy tekinthető-e az ötfokozatú skála intervallumskálának, ami számos teszt előfeltétele. Éppen ezért egyes tartalmilag hasonló kérdéseket összevonva is megvizsgáltunk, ekkor a változóértékek összegét az összevont változók számával osztva kaptunk az 1–5 tartományban minden követelménynek megfelelő intervallumskálán mért értékeket. Az ilyen változók nevében az *együttesen* kifejezés szerepel.

Eredmények

A következőkben a kutatás legfontosabb eredményeit ismertetjük a közbeszerzési piac fejlettségével, kultúrájával, etikai szintjével kapcsolatban.

Piacfejlettség

A piac fejlettségének megítélését két kérdés is vizsgálta. Az egyik a piacról általában, a másik kifejezetten az intézményrendszerről kért véleményt (3. táblázat). Az azonos szórást nem feltételező páros összevetés (Tamhane-féle T^2 -teszt) alapján a 2021-es átlag szignifikánsan ($p < 5$ százalék) magasabb, mint a többi, egymástól nem különböző négy felmérési eredmény. (A piacot összességében vizsgáló egyedi változó 2018-as értéke egyik évtől sem különbözik szignifikánsan.) Ez alapján feltételezhetjük, hogy 2018 és 2021 között lényeges fejlődés mehetett végre a piacon.

3. táblázat

Hogyan ítéli meg a hazai közbeszerzési piac fejlettségét?
(Évenként; 1: rendkívül gyenge színvonalú, 5: világszínvonalú)

	2009	2011	2013	2018	2021	Összesen
Összességében a piac						
Átlag	2,78	2,78	2,89	3,05	3,26	2,95
Szórás	0,73	0,69	0,76	0,74	0,59	0,73
N	105	106	104	100	101	516
Intézményrendszer tekintetében						
Átlag	2,83	2,83	2,90	3,08	3,44	3,01
Szórás	0,82	0,82	0,82	0,85	0,71	0,84
N	106	106	104	100	101	517
Piacfejlettség (együttesen)						
Átlag	2,80	2,81	2,90	3,07	3,35	2,98
Szórás	0,70	0,66	0,72	0,69	0,56	0,70
N	105	106	104	100	101	516

Amennyiben a piaci szereplőcsoportok véleményét vizsgáljuk, az ajánlatkérők és az ajánlattevők csoportjai közt minden kérdésnél szignifikáns az eltérés, míg a jogalkotó és tanácsadó (egyéb) csoport egyik csoporttól sem tér el jelentősen. Az ajánlattevők minden tekintetben pesszimistábban ítélték meg a piacot (4. táblázat).

4. táblázat

Hogyan ítéli meg a hazai közbeszerzési piac fejlettségét?

(Piaci szerep szerint; 1: rendkívül gyenge színvonalú, 5: világszínvonalú)

	Ajánlattevő	Jogalkotó, tanácsadó	Ajánlatkérő	Összesen
Összességében a piac				
Átlag	2,81	3,03	3,03	2,96
Szórás	0,83	0,69	0,67	0,73
N	148	69	262	479
Intézményrendszer tekintetében				
Átlag	2,83	2,99	3,12	3,01
Szórás	0,89	0,81	0,79	0,83
N	148	69	263	480
Piacfejlettség (együttesen)				
Átlag	2,82	3,01	3,07	2,99
Szórás	0,77	0,65	0,65	0,70
N	148	69	262	479

Annak megítélésére, hogy az évek közötti eltérést kizárólag az összetételhatás magyarázta-e, egy a teljes adatbázison futtatott panelregressziót elemeztünk (5. táblázat). A regresszióba kétértékű változóként az évek mellett az egyes főcsoportokhoz való tartozást és azok keresztszorzatát is a modellbe illesztettük magyarázó változóként. Viszonyítási pontként minden évre a jogi és tanácsadói szereplőket összefogó egyéb csoport véleményét alkalmaztuk. Eredményeink szerint 2021 együtthatója még akkor is szignifikáns marad, ha az összetételhatást megragadó változóinkat a modellben hagyjuk. Ezek alapján elmondható, hogy a kitöltők 2021-re vonatkozó átlagos véleménye a piaci fejlettségről nemcsak az összetételhatás miatt javult, hanem általánosságban is elégedettebbek a piac működésével a szereplők.

Ugyanakkor a javuló elégedettség korántsem jelent kiemelkedően jó helyzetet, hiszen a regresszió 3,13-os 2021-es értéket becsül, ami közepes teljesítmény. Ezt tovább árnyalja, hogy a különféle szerepben lévő válaszadók csupán 13–26 százaléka ért csak egyet azzal az állítással, hogy a hazai közbeszerzés hatékonysága elérheti a profitorientált szféra szerzési hatékonyságát. E tekintetben a vizsgált 12 esztendő során a piac véleménye nem változott szignifikánsan, és az egyes piaci szerepek közt sem volt statisztikailag érdemi eltérés. Tehát a piac eleve elfogad valamilyen hatékonysági elmaradást a versenypiachoz képest, és ahhoz a viszonyítási ponthoz képest ítéli meg a piac helyzetét közepesnek.

5. táblázat

A Piacfejlettség (együttesen) változóra futtatott regresszió eredménye

	Béta	Standard hiba	Szignifikancia
Konstans	2,733	0,172	0,000
2011	2,733	0,171	0,867
2013	-0,039	0,232	0,686
2018	0,092	0,226	0,064
2021	0,396	0,214	0,017
Ajánlattevő 2009	0,517	0,215	0,574
Ajánlattevő 2011	-0,116	0,206	0,830
Ajánlattevő 2013	-0,041	0,189	0,548
Ajánlattevő 2018	-0,113	0,188	0,859
Ajánlattevő 2021	-0,034	0,193	0,582
Ajánlatkérő 2009	0,107	0,195	0,290
Ajánlatkérő 2011	0,204	0,193	0,133
Ajánlatkérő 2013	0,275	0,183	0,201
Ajánlatkérő 2018	0,224	0,175	0,483
Ajánlatkérő 2021	-0,110	0,157	0,381
Korrigált R^2	0,092		

Az eljárás hatékonyság különböző mérési dimenzióinak fontossága a vizsgált időszak alatt lényegében változatlan maradt (1. ábra). Statisztikailag szignifikáns változást csak az elvárás hossza tudott mutatni, amelynél a 2009-es 3,92-os érték 2021-re 4,28-ra kapaszkodott, vagyis az eljárás időigénye fontosabb szemponttá vált az elmúlt 12 évben.

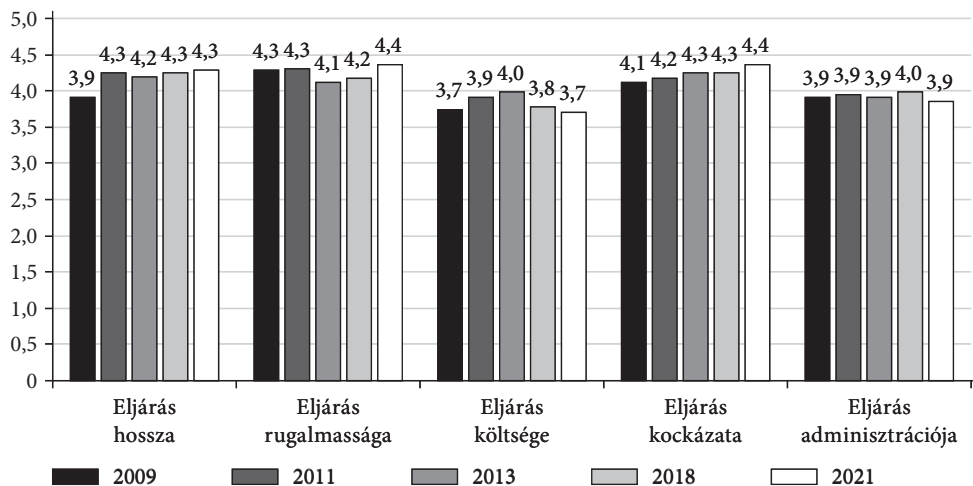
Az azonos szórást nem feltételező páros T -próba alapján a piaci szereplők szerint az eljárás időigényessége 2011 óta folyamatosan szignifikánsan fontosabb volt, mint a költsége és az adminisztrációs igénye. A rugalmasságot is fontosabbnak tartották négy évben is a költségeknél (kivéve: 2013) és az adminisztrációnál (kivéve: 2018). A Kockázatosság mindvégig lényegesebb volt, mint a költségek, és 2011-től az adminisztrációnál is fontosabb volt. Összességében a költségek és az adminisztrációs terhek tehát a piaci szereplők szemében másodlagosak az időigényesség, a rugalmasság és a kockázat hármához képest.

A piac szabályozottságát tekintve (2. ábra) szinte minden szempontból közepesen szabályozottnak érzik a rendszert a szereplők. A szabályozottság megítélése csak az adminisztráció szempontjából volt szignifikánsan erősebb 2021-ben, mint 2009-ben.

Az összetételhatás azonosítására a 2. ábrán bemutatott négy változó átlagolásával kialakított összevont változó értékeire panelregressziót is futtattunk (6. táblázat). Ezek alapján a válaszadók 2018-ban egységesen szignifikánsan erősebbnek ítélték a piaci szabályozottságot, míg 2021-ben csak az ajánlattevők éreztek lényeges szigorodást

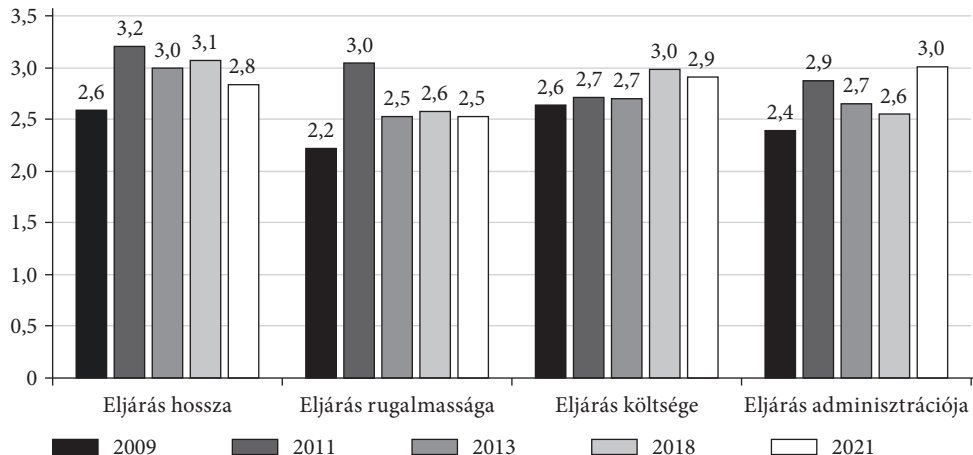
1. ábra

Milyen mértékben tartja fontosnak az alábbi mérőszámokat a közbeszerzés hatékonyságának mérése szempontjából? (1: kevésbé fontos, 5: nagyon fontos)

2. ábra

Véleménye szerint milyen mértékű a közbeszerzési piaci szabályozás hazánkban? (1: teljesen alulszabályozott, 5: túlszabályozott)

a 2009-es szinthez képest. Érdeklőség azonban, hogy az ajánlattevők szerint 2018-ról 2021-re szigorodás következett be, míg a többi szereplő enyhítést érzékelt.

Rákérdeztünk arra is, hogy mennyire érzik szakmailag felkészültnek az egyes piaci szereplőket a válaszadók (3. ábra). A teljes minta alapján az ajánlattevők és a tanácsadók felkészültségének megítélése nem változott érdemben a vizsgált időszakban, míg a klasszikus és a közszolgálati ajánlatkérőknek a 2011-ben és 2013-ban mért érdemi visszaesést sikerült leküzdeniük 2021-re, de egyik csoport sem ért el szignifikáns

6. táblázat

A Piacszabályozás (együttesen) változóra futtatott regresszió eredménye

	Béta	Standard hiba	Szignifikancia
Konstans	2,400	0,171	0,000
2011	0,378	0,232	0,103
2013	0,150	0,226	0,508
2018	0,507	0,213	0,018
2021	0,206	0,215	0,338
Ajánlattevő 2009	0,166	0,205	0,419
Ajánlattevő 2011	0,306	0,189	0,106
Ajánlattevő 2013	0,071	0,188	0,705
Ajánlattevő 2018	-0,229	0,193	0,236
Ajánlattevő 2021	0,525	0,194	0,007
Ajánlatkérő 2009	0,008	0,192	0,967
Ajánlatkérő 2011	0,146	0,183	0,425
Ajánlatkérő 2013	0,303	0,175	0,084
Ajánlatkérő 2018	-0,124	0,157	0,431
Ajánlatkérő 2021	0,195	0,158	0,218
Korrigált R^2	0,065		

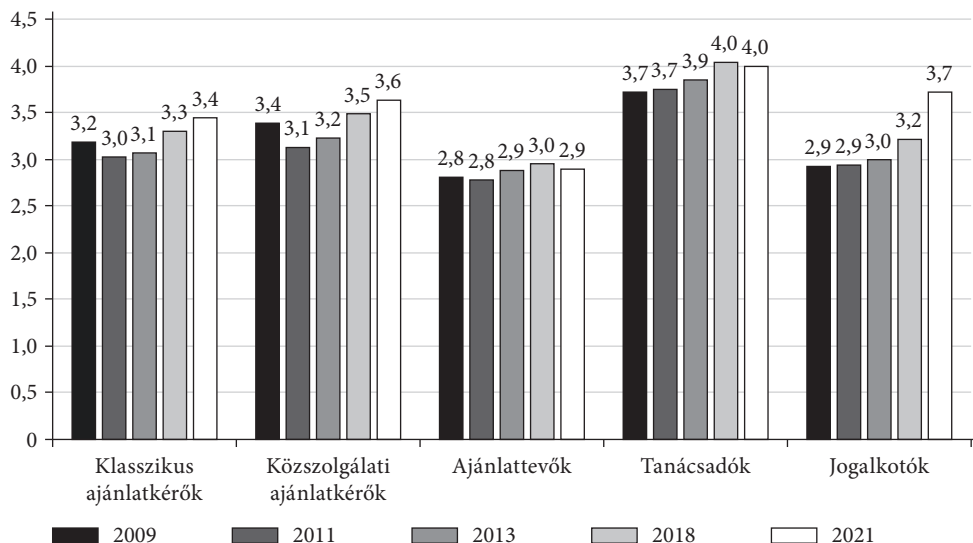
javulást. Ezzel szemben az általános vélekedés szerint a jogalkotók sokkal felkészültebbek voltak 2021-ben, mint a megelőző években.

Az évenként elvégzett, azonos szórást nem feltételező páros T -próbák nyomán úgy találtuk, hogy a tanácsadók megítélése minden esztendőben szignifikánsan jobb volt, mint bármely más szereplőé, míg az ajánlattevők mindvégig az utolsó helyet foglalták el. A jogalkotóknak sikerült elérniük, hogy a 2009-ben még az ajánlattevőkhöz hasonló, a többi szereplőnél érdemben gyengébb pontszámuk az időszak végére a közszolgálati ajánlatkérőkhöz hasonló, a klasszikus ajánlatkérőket és az ajánlattevőket jócskán meghaladó szintre jusson. A közszolgálati ajánlattevők 2011 kivételével minden évben statisztikailag is szignifikánsan jobbnak bizonyultak a klasszikus ajánlatkérőknél.

A szereplők átlagos felkészültségét megragadó összevont változót regresszióval vizsgálva (7. táblázat) kiderült: még az összetételi hatásokra korrigálva is szignifikánsan magasabb volt a szint 2021-ben, mint 2009-ben. (6 százalékos szignifikancia-szinten már 2018-ban is javulást találunk.) Ugyanakkor a 3. ábra alapján felmerülhet, hogy a javulást kizárólag a jogalkotókról alkotott vélemény változása magyarázza. Éppen ezért a jogalkotókat vizsgáló kérdés elhagyásával is kiszámítottuk az átlagos felkészültség megítélését, s ekkor a regresszióban egyetlen bevont változó sem lett szignifikáns még 10 százalékos szinten sem. Összesítve tehát elmondható, hogy a szereplők véleménye szerint a felkészültségben egyetlen évben sem látszik érdemi javulás, eltekintve a jogalkotók ugrásszerű fejlődésétől.

3. ábra

Ön szerint a piac szereplői milyen mértékben tekinthetők felkészültnek, azaz milyen mértékben ismerik lehetőségeiket, a szabályozási környezetet, a gyakorlatot? (1: felkészületlenek, 5: teljes mértékben felkészültek)

7. táblázat

A Felkészültség (együttesen) változóra futtatott regresszió eredménye

	Béta	Standard hiba	Szignifikancia
Konstans	3,053	0,144	0,000
2011	0,058	0,195	0,767
2013	0,037	0,190	0,847
2018	0,347	0,179	0,054
2021	0,454	0,181	0,012
Ajánlattevő 2009	0,241	0,173	0,164
Ajánlattevő 2011	-0,065	0,159	0,683
Ajánlattevő 2013	0,043	0,158	0,784
Ajánlattevő 2018	0,086	0,162	0,597
Ajánlattevő 2021	0,045	0,163	0,785
Ajánlatkérő 2009	0,133	0,162	0,412
Ajánlatkérő 2011	0,077	0,154	0,618
Ajánlatkérő 2013	0,204	0,147	0,165
Ajánlatkérő 2018	-0,042	0,132	0,749
Ajánlatkérő 2021	0,037	0,133	0,782
Korrigált R^2	0,057		

A piaci hatékonyság javítására több mint egy évtizede ugyanazon lépéseket gondolják hatékonynak a piaci szereplők (8. táblázat). A közbeszerzési kultúra fejlesztése és a korrupció visszaszorítása fej-fej mellett vezette a listát minden felmérésben, miközben a közvélekedés szerint a szabályozást semmilyen irányban sem kellene változtatni.

8. táblázat

Ön szerint hogyan lehetne a hazai közbeszerzés hatékonyságát növelni?
(1: nem megfelelő megoldás, 5: tökéletes megoldás)

	2009	2011	2013	2018	2021
A közbeszerzési kultúra fejlődésével	4,2	4,2	4,2	4,3	4,3
A korrupció visszaszorításával	4,3	4,2	4,1	4,3	4,1
A projektkultúra meghonosításával	3,6	3,7	3,7	3,8	3,9
Elektronikus közbeszerzéssel	3,6	3,7	3,8	3,8	3,8
A tárgyalásos eljárás szabadabb alkalmazásával*	n. a.	3,6	3,5	3,5	3,6
Más EU-államok gyakorlatával	3,6	3,5	3,5	3,5	3,6
A szabályozás könnyítésével	3,4	3,2	3,1	3,3	3,3
Részletesebb szabályozással	2,3	2,5	2,4	2,3	2,4
Törvényi szigorítással	2,1	2,2	2,2	2,1	1,9

* Ez a lehetőség csak a 2011-es felmérésnél került a kérdőívbe.

Mindezek alapján tehát elsősorban a közbeszerzési kultúra fejlődése és az etikai megerősödés lehet a sokat kritizált piaci hatékonyság javításának kulcsa. Ez egybecseng a korábbi kutatási eredményekkel is, így a kérdőív e területekre külön is kitért.

Ahogy a 9. táblázat is mutatja, az egyes szereplők közbeszerzési kultúráját a legjobb esetben is csak közepesnek ítéli a piac. Szignifikáns javulást egyedül a jogalkotók megítélésében találtunk, ahol a 2021-es érték minden más évnél magasabb.

9. táblázat

Mi a véleménye a hazai közbeszerzési kultúráról?
(Átlagos értékek; 1: a kultúra gyenge, 5: a kultúra fejlett)

Év	Klasszikus ajánlatkérők	Közszolgálati ajánlatkérők	Ajánlattevők	Tanácsadók	Jogalkotók
2009	2,90	3,01	2,63	3,50	2,97
2011	2,93	3,10	2,76	3,55	3,07
2013	2,88	3,02	2,78	3,53	3,04
2018	2,94	3,18	2,74	3,73	3,27
2021	3,20	3,37	2,93	3,71	3,67

A szereplők átlagos megítéléséből létrehozott egyesített mutatóra futtatott panel-regresszió eredményei (10. táblázat) szerint a kultúrában stagnálást láttak a szereplők.

Ugyan 2011-ben az ajánlatkérők, 2018-ban pedig az ajánlattevők kicsit optimistábban látták a helyzetet, de a piaci szereplők összességét tekintve egyetlen évváltozó sem lett szignifikáns.

10. táblázat

A Közbeszerzési kultúra (együttesen) változóra futtatott regresszió eredménye

	Béta	Standard hiba	Szignifikancia
Konstans	2,973	0,172	0,000
2011	-0,151	0,233	0,517
2013	-0,023	0,228	0,918
2018	0,093	0,215	0,664
2021	0,265	0,216	0,220
Ajánlattevő 2009	-0,026	0,207	0,899
Ajánlattevő 2011	0,115	0,191	0,548
Ajánlattevő 2013	-0,005	0,189	0,981
Ajánlattevő 2018	0,390	0,194	0,045
Ajánlattevő 2021	0,066	0,196	0,735
Ajánlatkérő 2009	0,069	0,193	0,722
Ajánlatkérő 2011	0,472	0,184	0,011
Ajánlatkérő 2013	0,203	0,176	0,249
Ajánlatkérő 2018	0,045	0,158	0,777
Ajánlatkérő 2021	0,232	0,159	0,146
Korrigált R^2	0,048		

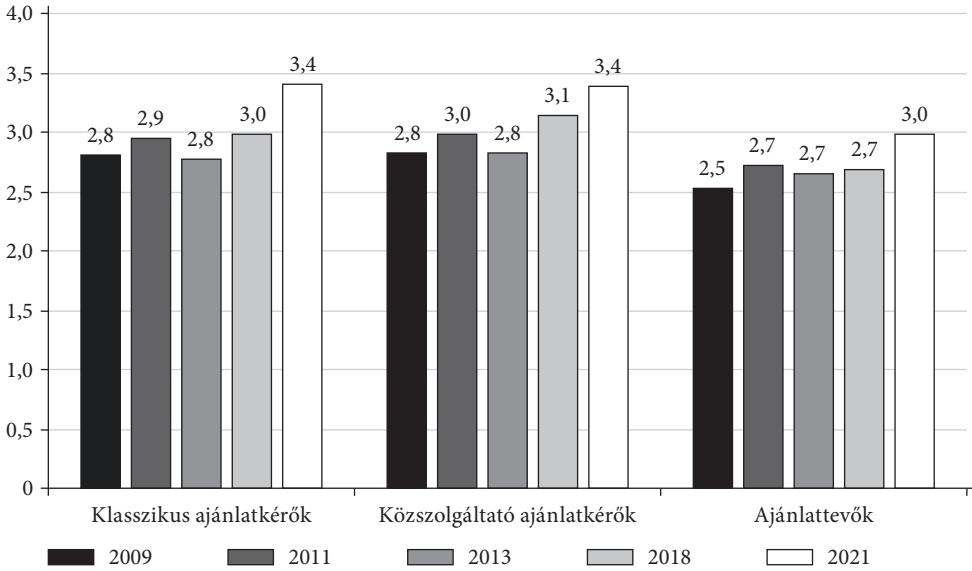
A piaci szereplők véleménye alapján a másik fejlesztési kulcsterület a szereplők morális értékrendje volt. A válaszadók szerint a legjobb esetben is csak közepesen etikusak a piaci szereplők (4. ábra), ám ebben lényeges javulás volt tapasztalható a vizsgált időszakban. Az ajánlatkérők mindkét csoportjánál a 2021-es érték minden korábbi esztendőnél szignifikánsan jobb, az ajánlattevőknél a 2021-es érték 2009-nél és 2013-nál jobb, azonban a 2011-es értékkel való egyezés hipotézisét nem tudjuk elutasítani 5 százalékos szignifikanciaszinten.

Mivel az etikai jellegű kérdéseknél gyakori az elfogultság, megvizsgáltuk, hogy a három minősített csoport tagjai önmagukat másképpen látják-e, mint a többi válaszadó. Mint kiderült, az ajánlattevők 2018 kivételével minden alkalommal szignifikánsan rosszabb véleménnyel voltak a közszolgáltató ajánlatkérőkről, mint a többi válaszadó. A közszolgáltató ajánlatkérők ugyanakkor 2021-ben minden csoportot etikusabbnak láttak, mint mások.

Az esetleges torzítások elkerülése érdekében az évek közötti összevetéseket úgy is elvégeztük, hogy az érintett csoport saját véleményét figyelmen kívül hagytuk (5. ábra). Az így kapott eredmények azt mutatják, hogy más csoportok véleménye alapján az ajánlatkérőknél 2018 és 2021 közt nincsen érdemi eltérés, de ezek az

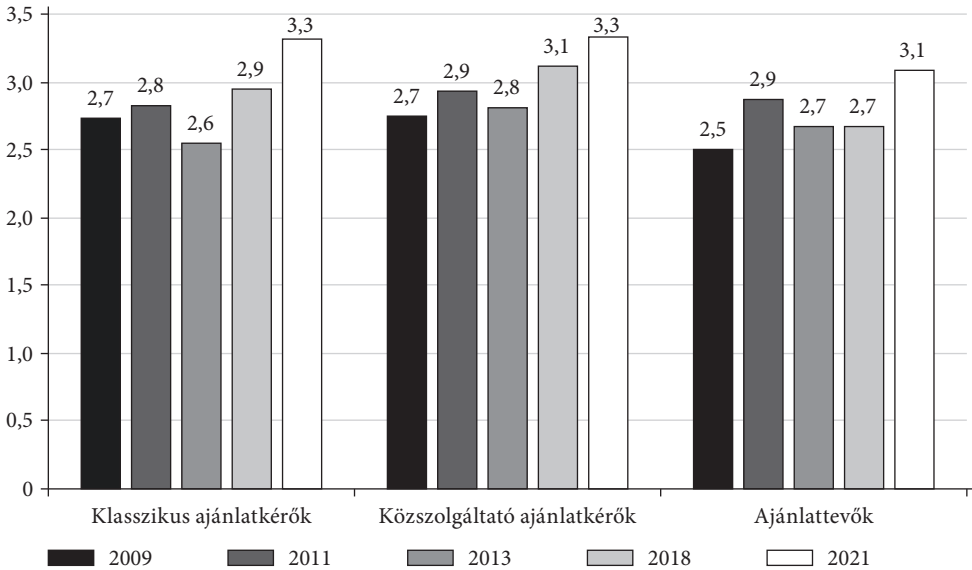
4. ábra

Mennyire tekinthető a közbeszerzési piac szereplőinek viselkedése etikusnak?
(1: etikátlan, 5: teljes mértékben etikus)

5. ábra

Mennyire tekinthető a közbeszerzési piac szereplőinek viselkedése etikusnak?
(A csoportok önmagukról alkotott véleménye nélkül; 1: etikátlan, 5: teljes mértékben etikus)

évek jobbak voltak, mint a korábbiak. Az ajánlattevőknél 2021 – a korábbi eredményekhez hasonlóan – 2011-hez hasonló, de minden más évnél magasabb etikai besorolást mutatott.

Az ajánlatkérők és ajánlattevők átlagos etikai szintjét megragadó összevont változó panelregressziója (11. táblázat) alapján ugyanakkor nem látszik általános szignifikáns javulás, hiszen a kétértékű évváltozók egyike sem lett szignifikáns. A fejlődést ez alapján döntően az ajánlatkérők tapasztalták 2021-ben.

11. táblázat

Az Etika (együttesen) változóra futtatott regresszió eredménye

	Béta	Standard hiba	Szignifikancia
Konstans	2,733	0,176	0,000
2011	0,044	0,238	0,852
2013	-0,117	0,232	0,616
2018	0,291	0,219	0,184
2021	0,356	0,221	0,107
Ajánlattevő 2009	-0,214	0,211	0,312
Ajánlattevő 2011	-0,023	0,195	0,904
Ajánlattevő 2013	-0,051	0,193	0,792
Ajánlattevő 2018	-0,263	0,198	0,185
Ajánlattevő 2021	-0,026	0,200	0,895
Ajánlatkérő 2009	0,097	0,198	0,623
Ajánlatkérő 2011	0,243	0,188	0,196
Ajánlatkérő 2013	0,305	0,180	0,090
Ajánlatkérő 2018	-0,057	0,161	0,725
Ajánlatkérő 2021	0,324	0,162	0,047
Korrigált R^2	0,088		

A több eredeti változó összevonásával képzett változóink korrelációját a 12. táblázat mutatja. Minden kiszámított kapcsolat minden határon túl szignifikáns, vagyis a mért tényezők egymást erősítő hatásoknak tűnnek, illetve az egy adott válaszadó által adott pontszámok együtt mozogtak. Bár a korrelációk tanúsága szerint a szabályozás színvonala csak gyengébben kapcsolódik a többi változóhoz, és az etikai szint is elsősorban a közbeszerzési kultúrához kötődik, a faktorelemzés az adatokban rejlő információt egyetlen faktorba tudta sűríteni. Ez arra utal, hogy a különféle dimenziókban mért teljesítmény mögött egyetlen virtuális magyarázó tényező húzódik csak meg, s az egyes dimenziók megítélése együtt mozog. Nem tűnik lehetségesnek tehát önmagában csak a Felkészültséggel vagy az Etikai szinttel való elégedettséget fejleszteni, mert az azokra adott pontok szorosan függtek a Szabályozás vagy a Kultúrára észlelt színvonalától.

12. táblázat

Az összevont változók Pearson-féle korrelációja

	Piacfejlettség	Szabályozás	Felkészültség	Kultúra
SZABÁLYOZÁS				
Korreláció	0,308			
N	516			
FELKÉSZÜLTSG				
Korreláció	0,511	0,206		
N	516	517		
KULTÚRA				
Korreláció	0,476	0,214	0,533	
N	515	516	516	
ETIKA				
Korreláció	0,361	0,201	0,366	0,535
N	515	516	516	516

Megjegyzés: mindegyik korreláció minden szokásos szinten szignifikáns.

Összegzés

Kutatásaink eredménye alapján elmondható, hogy a piac fejlődése nem egyenletesen változott, hanem 2018–2021 között egyfajta fejlettségi ugrás következett be, amely nagy valószínűséggel az abban az időszakban kötelezően bevezetett elektronikus közbeszerzésnek tudható be. Az elégedettség növekedése elsősorban annak köszönhető, hogy az adminisztráció csökkent, és a korábbinál átláthatóbb elektronikus támogatáshoz juthattak a piaci szereplők. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a megkérdezettek elsősorban jó véleménnyel lennének a piac működéséről. A közbeszerzés hatékonyságának a profitorientált cégek beszerzési hatékonyságával való összevetése egyértelműen negatív eredménnyel jár, hiszen a megkérdezettek nem is várják el a közbeszerzéstől ugyanazt a hatékonyságot, azaz lebecsülik a közbeszerzésből adódó lehetőségeket. A hatékonysági elmaradást tehát természetesnek veszik. Az ajánlattevők pesszimistábban ítélik meg a piacot, mint az ajánlatkérők, a tanácsadók vagy a jogalkotók.

Az eljárás hosszának jelentősége a vizsgált időszakban érdemben nőtt. Eközben a költségek és az adminisztrációs terhek másodlagosak voltak az időigényesség, a rugalmasság és a kockázat hármasához képest. Az eljárás időigényének fontosságával kapcsolatos elvárások változása különösen fontos, hiszen a bírálati szabályok változásával könnyebb lett az ajánlatkérők és az ajánlattevők feladata, mivel nem kell teljes körű ajánlatot benyújtani. Ugyanakkor sokkal nagyobb jelentőséget kapott a saját nyilatkozattétel az igazolások benyújtása helyett az értékelés elején. Így ugyan az ajánlatkérő időt takarít meg, mégsem biztos, hogy az értékelés utolsó szakaszában nem

lesz szükség újabb és újabb ajánlattevői igazolások bekérésére. Az új bírálatra vonatkozó szabályok az Európai Unió közbeszerzési irányelveinek (EU [2014a], [2014b], [2014c]) hatálybalépésével az első néhány évben az implementációt követően növelték az eljárások hosszát, de – bár a hátrányt fokozatosan ledolgozták a piaci szereplők – az eljárás hossza megítélésének fontossága nem változott.

A piaci szereplők általános szakmai felkészültsége a teljes időszakban stagnált, mindössze az ajánlatkérők tudták a 2011-ben és 2013-ban visszaeső megítélésüket a 2009-es szintre visszatornázni 2021-re. A válaszadók szerint érdemi fejlődést egyedül a jogalkotók látványosan javuló felkészültsége mutatott. Az ajánlattevők komoly lemaradással mindvégig az utolsó helyen álltak, míg a tanácsadók a teljes időszakban messze kiemelkedtek a mezőnyből ismereteikkel.

A közbeszerzés hatékonyságának növelésére vonatkozó megoldási lehetőségek közül a közbeszerzési kultúra fejlesztése és a korrupció visszaszorítása fej-fej mellett vezette a listát minden felmérésben, miközben a közvélekedés szerint a szabályozást semmilyen irányban sem kellene változtatni, mert nem az a kulcsa a hatékonyság növelésének. A válaszadók a teljes időszakban minden szempontból inkább közepesen szabályozottnak látták a közbeszerzési rendszert. Bár 2018-ban a szereplők egyenesen többnek látták a kötöttségeket 2009-hez képest, ám ez a hatás 2021-re eltűnt, és az utolsó felméréskor már csak az ajánlattevők érzékeltek szigorodást 2009-hez képest, de ők még a 2018-asnál is nagyobb mértékben.

A szereplők által legfontosabbnak tekintett két fejlesztési terület – a közbeszerzési kultúra és az etika – az általános megítélés alapján 2009 és 2021 között stagnált, nem véletlenül maradtak e tényezők egy évtized múltán is a fejlesztési lista élén. Érdemi javulást csak a jogalkotói kultúra tudott felmutatni, míg az etikai területen az ajánlatkérők éreztek csak szerény előrelépést, de ők minden szereplőnél. A közepesnek ítélt közbeszerzési kultúra fejlődése és az etikai megerősödés lehet a sokat kritizált piaci hatékonyság javításának kulcsa. Ugyanakkor a piaci szereplők nemcsak a többieket, de saját csoportjukat is csak közepesen etikusnak ítélik.

A több eredeti változó átlagolásával képzett, a piac egészét leíró változóink pozitív korrelációt mutattak egymással. A faktorelemzés csak egy faktort tudott azonosítani, vagyis bár a szabályozás és az etikai szint kapcsolódása lazább a többi tényezőhöz, azok egyetlen szempont különféle vetületei. Ez arra utal, hogy a szabályozás megfelelőségét a szereplők nem külső mércékhez viszonyítva, hanem elsősorban az elért eredmények tükrében ítélik meg. Így az etikusabb viselkedésű, jobb közbeszerzési kultúrával rendelkező, felkészültebb partnerekkel dolgozó válaszadók jobbnak ítélik a szabályozást is. Fordított esetben ugyanakkor a szabályozást is okolják a negatív tapasztalatok miatt.

Lényeges, hogy a válaszadók eleve elfogadják valamilyen hatékonysági elmara-dást a versenypiachoz képest, és ahhoz viszonyítva ítélik meg a piac helyzetét közepesnek. *Telgen és szerzőtársai* [2007] alapján a hangsúly még mindig az elszámoltathatósági kérdéseken van, vagyis azon, hogy a közbeszerzéssel foglalkozó szakember igazolni tudja, hogy a szükséges tételeket a legjobb ár–érték arányban szerezte be, és nem történt visszaélés a folyamat során. E téren stabilan közepesen fejlettnak tekinthető a magyar közbeszerzés. Így a piac további fejlődéséhez szükség van arra, hogy

a politikai döntéshozók elszakadjanak az állandó szabályozási igényektől, engedjék a piaci szereplőknek a létező szabályrendszer alkalmazását, és a szabályozást bízzák sokkal inkább a piacra. Engedni kell a verseny érvényesülését, hogy minél több szereplő újra visszatérjen a magyar közbeszerzési piacra.

Hivatkozások

- ANDERSON, R. D.–KOVACIC, W. E.–MÜLLER, A. C. [2011]: Ensuring integrity and competition in public procurement markets: a dual challenge for good governance. Megjelent: *Anderson, R. D.–Arrowsmith, S.* (szerk.): *The WTO Regime on Government Procurement: Challenge and Reform*. Cambridge University Press, 681–718. o.
- BAUHR, M.–CZBIK ÁGNES–DE FINE LICHT, J.–FAZEKAS MIHÁLY [2020]: Lights on the shadows of public procurement: Transparency as an antidote to corruption. *Governance*, Vol. 33. No. 3. 495–523. o. <https://doi.org/10.1111/gove.12432>.
- CALDWELL, N.–WALKER, H.–HARLAND, C.–KNIGHT, L.–ZHENG, J.–WAKELEY, T. [2005]: Promoting competitive markets: The role of public procurement. *Journal of Purchasing and Supply Management*, Vol. 11. No. 5–6. 242–251. o. <https://doi.org/10.1016/j.pursup.2005.12.002>.
- CHIAPPINELLI, O. [2020]: Decentralization and public procurement performance: New evidence from Italy. *Economic Inquiry*, Vol. 58. No. 2. 856–880. o. <https://doi.org/10.1111/ecin.12871>.
- DŽUPKA, P.–KUBÁK, M.–NEMEC, P. [2020]: Sustainable Public Procurement in Central European Countries. Can It Also Bring Savings? *Sustainability*, Vol. 12. No. 21. 9241. <https://doi.org/10.3390/su12219241>.
- EC [2022]: Single Market Scoreboard. European Commission, https://single-market-scoreboard.ec.europa.eu/business-framework-conditions/public-procurement_en.
- ERRIDGE, A.–NONDI, R. [1994]: Public procurement, competition and partnership. *European Journal of Purchasing & Supply Management*, Vol. 1. No. 3. 169–179. o. [https://doi.org/10.1016/0969-7012\(94\)90006-X](https://doi.org/10.1016/0969-7012(94)90006-X).
- EU [2014a]: Az Európai Parlament és a Tanács 2014/24/EU irányelve (2014. február 26.) a közbeszerzésről és a 2004/18/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. HL, L 94. Március 28. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0024>.
- EU [2014b]: Az Európai Parlament és a Tanács 2014/25/EU irányelve (2014. február 26.) a vízügyi, energiaipari, közlekedési és postai szolgáltatási ágazatban működő ajánlatkérők beszerzéseiről és a 2004/17/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. HL, L 94. Március 28. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=celex:32014L0025>.
- EU [2014c]: Az Európai Parlament és a Tanács 2014/23/EU irányelve (2014. február 26.) a koncessziós szerződésekről. HL, L 94. Március 28. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:32014L0023>.
- FALVEY, R.–LA CHIMIA, A.–MORRISSEY, O.–ZGOVU, E. [2008]: Competition policy and public procurement in developing countries. CREDIT Research Paper, No. 08/07. <https://www.econstor.eu/handle/10419/65443>.
- FAZEKAS MIHÁLY–SANCHES, A. H. [2021]: Emergency Procurement: The Role of Big Open Data. Megjelent: *Arrowsmith, S.–Butler, L.–Chimia, A. L.–Yukins, C.* (szerk.): *Public procurement in (a) Crisis: global lessons from the COVID-19 pandemic*. Hart Publishing, Oxford.

- FLYNN, A. [2018]: Measuring procurement performance in Europe. *Journal of Public Procurement*, Vol. 18. No. 1. 2–13. o. <https://doi.org/10.1108/JOPP-03-2018-001>.
- GREGA, M.–ORVISKA, M.–NEMEC, J.–LAWSON, C. [2019]: Factors determining the efficiency of Slovak public procurement. *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, Vol. 12. No. 1. 43–68. o. <https://doi.org/10.2478/nispa-2019-0002>.
- HUNJA, R. R. [2003]: Obstacles to public procurement reform in developing countries. Megjelent: *Arrowsmith, S.–Trybus, M. (szerk.): Public Procurement. The Continuing Revolution*. Kluwer Law International, 13–22. o.
- KATTEL, R.–LEMBER, V. [2010]: Public procurement as an industrial policy tool: an option for developing countries? *Journal of Public Procurement*, Vol. 10. No. 3. 368–404. o. <https://doi.org/10.1108/JOPP-10-03-2010-B003>.
- MCCUE, C. P.–PRIER, E.–LOFARO, R. J. [2021]: Examining year-end spending spikes in the European Economic Area: a comparative study of procurement contracts. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, Vol. 33. No. 5. 513–531. o. <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-11-2020-0186>.
- MUÑOZ-GARCIA, C.–VILA, J. [2019]: Value creation in the international public procurement market: In search of springbok firms. *Journal of Business Research*, Vol. 101. 516–521. o. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.12.041>.
- NEMEC, J.–KUBAK, M.–KRAPEK, M.–HOREHAJOVA, M. [2020]: Competition in Public Procurement in the Czech and Slovak Public Health Care Sectors. *Healthcare*, Vol. 8. No. 3. 201. MDPI. <https://doi.org/10.3390/healthcare8030201>.
- OCHRANA, F.–PAVEL, J. [2013]: Analysis of the impact of transparency, corruption, openness in competition and tender procedures on public procurement in the Czech Republic. *Central European Journal of Public Policy*, Vol. 7. No. 2. 114–134. o. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=264701>.
- PLAČEK, M.–NEMEC, J.–OCHRANA, F.–SCHMIDT, M.–PUCEK, M. [2019]: Analysis of factors of overpricing in public procurement: A study for low-performing EU countries. *International Journal of Public Administration*, Vol. 43. No. 4. 350–360. o. <https://doi.org/10.1080/01900692.2019.1636393>.
- PLAČEK, M.–OCHRANA, F.–SCHMIDT, M.–NEMEC, J.–PUCEK, M. [2020]: The factors causing delays in public procurement: the Czech Republic versus the UK. *Public Money & Management*, Vol. 40. No. 2. 131–139. o. <https://doi.org/10.1080/09540962.2019.1651034>.
- PRIER, E.–MCCUE, C.–CSÁKI CSABA [2021]: Evaluating Decision Speed as a Measure of Public Procurement Performance in the European Single Market. *International Journal of Public Administration*, Vol. 44. No. 13. 1065–1075. o. <https://doi.org/10.1080/01900692.2020.1773497>.
- REJEB, A.–REJEB, K.–APPOLLONI, A.–KAYIKCI, Y.–IRANMANESH, M. [2023]: The landscape of public procurement research: a bibliometric analysis and topic modelling based on Scopus. *Journal of Public Procurement*, Vol. 23. No. 2. 145–178. o. <https://doi.org/10.1108/JOPP-06-2022-0031>.
- REJEB, A.–REJEB, K.–APPOLLONI, A.–SEURING, S. [2024]: Public procurement research: a bibliometric analysis. *International Journal of Public Sector Management*, nyomtatás előtt, <https://doi.org/10.1108/IJPSM-07-2022-0157>.
- SOYLU, A.–CORCHO, Ó.–ELVESETER, B.–BADENES-OLMEDO, C.–YEDRO-MARTÍNEZ, F.–KOVACIC, M.–ROMAN, D. [2022]: Data quality barriers for transparency in public procurement. *Information*, Vol. 13. No. 99. <https://doi.org/10.3390/info13020099>.

- TAMMI, T.–SAASTAMOINEN, J.–REIJONEN, H. [2020]: Public procurement as a vehicle of innovation. What does the inverted-U relationship between competition and innovativeness tell us? *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 153. 119922. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.119922>.
- TAS, B. K. O. [2020]: Effect of public procurement regulation on competition and cost-effectiveness. *Journal of Regulatory Economics*, Vol. 58. No. 1. 59–77. o. <https://doi.org/10.1007/s11149-020-09409-w>.
- TÁTRAI TÜNDE [2009]: Verseny a közbeszerzési piacon. *Közgazdasági Szemle*, 56. évf. 9. sz. 835–848. o. https://epa.oszk.hu/00000/00017/00162/pdf/5_tatrai.pdf.
- TÁTRAI TÜNDE–VÖRÖSMARTY GYÖNGYI–JUHÁSZ PÉTER [2023]: Intensifying Competition in Public Procurement. *Public Organization Review*, nyomtatás előtt, <https://doi.org/10.1007/s11115-023-00742-0>.
- TELGEN, J.–HARLAND, C.–KNIGHT, L. [2007]: Public procurement in perspective. Megjelent: *Knight, L.–Harland, C.–Telgen, J.–Thai, K. V.–Callender, G.–McKen, K.* (szerk.): *Public procurement*. Routledge, Oxford, 16–24. o.
- VAGSTAD, S. [1995]: Promoting fair competition in public procurement. *Journal of Public Economics*, Vol. 58. No. 2. 283–307. o. [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(94\)01472-Z](https://doi.org/10.1016/0047-2727(94)01472-Z).